

El Correfoc de Manresa: presentació del llibre homònim

Jordi Bertran

Bon vespre, Víbria:

Recorro a tu, perquè siguis la meva còmplice en la preparació del sempre difícil tràngol de presentar un llibre. I més quan és en un espai com aquest, dels que imposa de veritat, perquè aquestes parets ja visqueren a finals del segle XIX l'aprovació de les Bases.

El llibre que avui presentem explica un dels actes festius més patrimonialitzats a la teva ciutat: el Correfoc. Tu, Víbria, el coneixes bé, molt bé, perquè hi has espetegat els teus esclafits i tronadors des del 1983, i, de ben segur, que seràs la millor companya per a aquest agosarat viatge.

Ens vam conèixer a les acaballes dels anys vuitanta, un vespre del dilluns de festa major. Aquell jorn paradoxalment estaves amb totes les teves amigues i amics de l'avern manresà a l'església, ja desconsagrada, dels Infants. Allà les dones i els homes de Xàldiga et preparaven per a l'eclosió de la festa i de la nit.

En aquells anys les comunicacions amb Manresa no eren com ara. Per als qui veníem des del sud, quan deixàvem el peatge de Martorell i enfilàvem el Llobregat amunt, podia començar tota una odissea rere un o diversos camions que allargaven epopèicament el viatge. Si, a més a més, la data de la festa major coincidia amb una d'aquelles fatídiques operacions retorn de les vacances, arribar a Manresa semblava més el camí de la Passió que no pas una plàcida excursió cap al cor de Catalunya. Tot i així, dos bons amics i entusiastes del Correfoc manresà i també de moltes altres celebracions del nostre país, en Joan Fornés, a qui havia conegut dalt de les seves altíssimes xanques amb Gog i Magog, i l'Enric Sabrià, amb qui havíem coincidit en algunes de les reunions preparatòries d'aquells macroesdeveniments itinerants que cada Sant Joan eren les Trobades de Diables de Catalunya, m'empenyeren cap a Manresa. El Correfoc aconseguia que alguns amics i jo mateix eludíssim una altra de les cites indispensables del nostre calendari festiu anual: Sant Fèlix a Vilafranca del Penedès.

Durant els anys vuitanta, Víbria, foren moltes les poblacions que recuperaren o reinventaren la seva festa major, a l'igual que d'altres celebracions del seu cicle anual. El retorn de la democràcia va comportar la revalorització de tota una sèrie de formes patrimonials no relacionades amb les pedres monumentals de castells, palaus,

esglésies i catedrals, sinó amb la cultura viva a la qual tothom era benvingut. Aquelles festes patronals que, durant la grisa postguerra s'havien tenyit d'un marcat color gris i oficial, i que a les acaballes del règim franquista no comptaven amb cap mena de ressò popular, havien fet fugir les ciutadanes i els ciutadans de les seves localitats. Aprofitaven l'avinentsa per marxar de vacances, de cap de setmana o senzillament per anar a Barcelona a tombar i/o comprar al Corte Inglés de la plaça Catalunya. Escrivia Josep Maria Espinàs el 1969, referint-se a les festes majors catalanes:

“La decadència de la festa major típica és un fet, com ho és la decadència dels menjars típics, de les begudes típiques, els vestits, els costums, els personatges i les botigues típiques. El típic –és a dir, el caràcter propi- desapareix davant la progressiva uniformització general.

La festa major ha deixat de ser típica sobre tot en els pobles i viles de volum mitjà, pobles i viles amb voluntat de créixer i d'adquirir les formes de vida ciutadanes.”

Però la història va canviar, i a partir del 1979 els nous ajuntaments i especialment la societat civil consideraren que les festes majors podrien esdevenir eixos potencials d'expressió popular i de participació ciutadana. Onades de joves i d'adolescents revaloritzaren uns moments de l'any que identificaven amb un sentit de cohesió social i comunitària, tant a nivell local com fins i tot en alguns casos nacional. En aquest context històric i social, vestir-se de diable o aixoplugar-se sota les costelles d'una figura de la imatgeria zoomòrfica manresana sintetitzaven una sèrie de valors que convertien aquest fet en especialment atractiu.

Per una banda, tot i que no totes les peces tenien una història documentada al darrera, eren evidents els ponts de connexió amb uns temps suposadament idíl·lics en què la paraula Catalunya sí que tenia un sentit nacional. Temps de gàrgoles i capitells, aromes de la Seu pretèrita, en què els animals mitològics baixaven dels sostres i columnes amb motiu de les grans solemnitats ciutadanes per exemplificar i divertir les dones i homes que lluitaven contra les pestes delmadores, les guerres corprenedores i les sequeres temudes. En segon lloc, per participar d'aquesta activitat cultural no calia pertànyer a cap elit social sinó, senzillament, tenir les ganades necessàries per enfundar-te un vestit de dimoni o endinsar-te en el cos d'una bèstia. Finalment, en el cas del teu Correfoc, Víbria, l'element igni de les flamerades que surten de boques, becs, banyes, ales, cues i urpes, hi afegia el component de risc, molt propi d'una nova societat emergent, que xocava i volia xocar amb la imatge més tova, massa dòcil, que fins aleshores havien tingut algunes de les manifestacions folklòriques catalanes, això sí convenientment

retocades pel regionalismo de la postguerra. Semblava mentida, però els catalans podíem ser catalans, moderns i alhora un pèl temeraris. ¿Oi que sí, Víbria?

Si a més érem capaços d'ocupar les places i els carrers estrets del barri vell de la nostra ciutat, que també entroncava amb una imatge més patrimonial, ja teníem l'escenografia perfecta. De la plaça Major a la plaça Creus, de la plaça Montserrat a la Gispert, de la plaça Pedregar al Carme...

Aquella nit de finals dels vuitanta, Manresa bullia de gent i de monstres infernals. Els nostres guies s'afanyaven a explicar-nos els noms dels dimonis –Capgirells, Fogueres, Fogaines, Moixogants-, mentre ens donaven algunes instruccions de seguretat, una altra de les –diguem-ne- bones obsessions que una gran part d'aquella munió de joves tenia. Això no ens deixava de sorprendre, sobretot en uns anys en què el model barceloní de correfoc, impulsat des del seu cinturó industrial, havia estès una idea de festa virulenta i fins i tot violenta, de la qual les comarques camptarragonines, penedesenques i prioratines ens volíem decididament allunyar i desmarcar.

A Manresa els nostres amics també tenien clar que el bon èxit de l'empresa passava per la capacitat de garantir diferents nivells de participació, ja fos com a saltador o ballador actiu, o bé com a espectador, fins el punt que aquest és el veritable vèrtex de la diferenciació dins els actes de foc entre la Mostra –dissabte de festa major- i el Correfoc –dilluns a la nit.

No et negaré, Víbria, que, malgrat les acurades explicacions que rebérem abans de sortir, la sensació de la nostra participació en el Correfoc manresà fou la de ser enmig d'un caos frapant. Bé, no és estrany, perquè crec que aquesta era la sensació predominant en els correfocs gestats durant aquella dècada en ciutats com Granollers, Mataró, Tarragona o Manresa. De fet, són els que s'han acabat consolidant com a parts indissociables d'un programa d'actes prou ritualitzat que camina més enllà de les modes puntuals.

Enmig dels salts, dels balls, de les espentes, dels crits, no podia deixar d'intentar veure les fonts d'inspiració de les quals –com tot bon autor literari o artístic- els creadors del Correfoc manresà havien begut per generar un nou model, amb identitat pròpia, que el temps ha demostrat que és útil, essencialment perquè és ben identificable per la pròpia comunitat.

En primer terme, hi havia una sèrie de trets que avalaven, més enllà de les rivalitats, la proximitat geogràfica amb una de les festes de la qual molts hem begut: la Patum de Berga. El foc dels fuets, dels

canyardos manresans, amb aquelles guspises que ens traslladen cap al color més rogenc i més primitiu de la celebració, quan els productes pirotècnics encara eren totalment artesans i sortien de minúsculs tallers; aquella olor a pólvora tan particular i tan diferent respecte a la de la resta de la coeteria; els moviments en cercles concèntrics a les places, les espectaculars moscades, veritables moments de lluïment de les formes de foc més autòctones de les festes catalanes, al nivell de la carretillada de l'Arboç o de la del Vendrell, o dels salts de Plens i Tirabols berguedans; la manera de traginar la Mulassa i el Coll-llarg, des de fora, a l'estil més primitiu de la mula guita... eren aspectes que, inevitablement, flirtejaven amb el Corpus berguedà i honoraven els que coneixien aquella saviesa popular, l'adaptaven i la feien evolucionar.

En segon terme, Víbria, en aquella nit manresana que embogia i dins la qual embogíem, descobríem la font del Camp de Tarragona i del Penedès, que havia popularitzat coetàniament el grup Comediants amb el seu espectacle Dimonis, de dimensions increïbles per a l'època, i estrenat a la Fira de teatre al carrer de Tàrraga, un altre dels epicentres d'eclosió democràtica d'aquells moments històrics i culturals. Era el foc més blanc, més albat, menys rogenc, de les carretilles que els Moixogants feien giravoltar des de les seves forques. Les seves ales i les seves màscares traspuaven el pes determinant que per a molts de nosaltres va tenir la iconografia redescoberta pels Comediants de Joan Font. A Manresa agafava tota la força que únicament l'actuant amateur (el que més estima allò que practica) pot imprimir, i que difícilment mai no podrà assolir el professional.

En tercer terme, Víbria, els teus híbrids col·legues dels Capgirells em produïen a dreta i a esquerra sensacions –potser antagòniques-derivades de l'ús de les seves traques, molt de moda entre els grups barcelonins, però que alhora em feien reviure l'esperit santjoanesc de la meva infància en què el pare em feia descobrir la consuetud d'encendre cebetes, piules i trons la tarda-nit de cada 23 de juny.

Finalment, amiga Víbria, un altre dels teus companys, el Bou, feia emergir l'ofici del coeter més ancestral. iQuina enveja em feia la paciència dels manresans que preparaven aquell aparell o estructura per encendre-la i fer-la esclatar en un dels instants orgiàstics del Correfoc! Potser rere d'aquella idea encara quedaven restes d'aquell pirotècnic que a la darrerria del segle XVIII anava en carro des de Manresa fins a Vilafranca del Penedès per encendre les complexes estructures del castell de foc. El 1793 l'administració del Sant Fèlix vilafranquí transportà un castell de foc des de Manresa fins a Vilafranca en un matxo i en un carro. Els comptes parlen de venir a plantar el castell de focs i tirar-lo. Alhora es pagaren vint jornals per

als mestres de cases i per als fusters per plantar el castell, que s'estructurà sobre els ferros de Francesc Mascaró, i fer la piràmida de fusta, que, si seguim les descripcions que aporta el Baró de Maldà, s'identifica amb diverses decoracions festives. La piràmide tenia com a mestre escultor a Sebastià Guasch, i sembla que també tingué acompanyament musical mentre s'encengué. Un castell, doncs, que precisament era això: una estructura de fusta i ferro que imitava les variades i diverses formes d'una fortalesa, de la qual sorgien multitud d'efectes, fixes, giratoris i també algun d'aeri. El Bou manresà s'inscriu en aquesta atàvica tradició de la coeteria preparada amb saviesa i paciència, i de la qual han romangut algunes mostres destacables, com els bous de fusta preparats pels coeters valencians, els zezensuzkos bascos o el Diablo de Tijarafe, a la petita illa canària de la Palma, que cada vespra de la Mare de Déu de Setembre s'encén miraculosament durant prop de quinze minuts, després dels curosos treballs de la centenària empresa dels germans Toste.

El Correfoc de Manresa, Víbria, va saber cuinar una olla barrejada amb tots aquests ingredients; una olla d'aquelles que bullen poc a poc i n'extreuen els sabors més intensos, per preparar una nova recepta, una nova festa que avui ja ha esdevingut tan ritual com l'aviram per Nadal, els canelons per Sant Esteve o el tortell de Reis. Aquesta és la millor prova que la gosadia i l'atreviment d'aquells joves manresans de principis dels vuitanta va ser una bona pensada. Per això, quan les tonades de la Moscada i les Vacances sonen pels vells carrers de la Manresa medieval, quan les bèsties i els dimonis salten i ballen, quan els correfocaires suen de valent, quan els visitants del sud, que avui en una hora ja som a Manresa, ens apuntem a revivre aquest ritu, ens adonem que la gent de Xàldiga ha reeixit en el seu projecte.

Aquest vespre, Víbria, el Marc Torras, de qui abans ja havia llegit els seus textos sobre diverses tradicions manresanes i un magnífic opuscle precedent d'aquest llibre, i el Carles Jódar, a qui vaig conèixer compartint la retransmissió per a Ràdio 4 del concurs bianual de castells a la meva ciutat, i amb qui he tingut el goig de treballar freqüentment en la comissió artística de la Fira Mediterrània, m'han convidat a presentar la seva obra: El Correfoc, magníficament il·lustrada per Genís Sáez, un fotògraf pacient que ha desafiat les espurnes i ha obtingut un tresor impagable, i alhora molt ben acompanyada d'un audiovisual de Ramon Riu, que ens aproparà a la festa en viu. De ben segur que ells, amb les seves paraules i amb les seves imatges, us faran conèixer amb un polsim de passió aquesta festa que, amb 25 anys bullint, s'ha sabut fer un lloc ben digne en la taula de les celebracions de foc dels Països Catalans.

Gràcies, Víbria, per ajudar-me a traçar aquestes ratlles sobre la teva festa. Gràcies, Víbria, per ser pionera a Catalunya en el retrobament d'aquesta figura del nostre bestiar el ball de la qual ja honorava el rei català Martí l'Humà l'any 1399 durant la seva coronació. Gràcies, Víbria, emblema heràldic d'Alfons el Magnànim, de Pere el Cerimoniós i de Martí I, perquè de ben segur que sense la teva amistat no hauria nascut la teva companya tarragonina. Gràcies, Víbria, per haver contribuït cada dilluns de Festa Major perquè les manresanes i els manresans ens mirem en aquest mirall del Correfoc; ens hi reconeixem com a ciutat; i, per això, joiosos, el volem mostrar i oferir als nostres visitants i amics, alguns dels quals, com el que ha tingut el plaer d'acompanyar-vos aquest vespre, n'hem pogut pregonar la seva singularitat.

Senyor tinent d'alcalde, senyora regidora, autoritats, autors, amigues i amics, moltes gràcies a totes i a tots per la seva paciència i atenció.

Jordi Bertran
Manresa, abril del 2006